

Recenzowana książka, napisana przystępnym językiem, jest cenną pomocą dla kanonistów zainteresowanych prawną i historyczną stroną pielgrzymowania w Kościele katolickim. Jest tym bardziej wartościowa, że problematyka omówionej publikacji bywa niezwykle rzadko poruszana w literaturze kanonistycznej. Może ona przynieść wiele korzyści także innym zainteresowanym historią peregrynacji oraz tym, w jaki sposób do tego fenomenu odnosi się zarówno autorytet kościelny, jak i władza świecka.

Ks. Jerzy Adamczyk

Per Stobaeus, *Från biskop Brasks tid*, Artos & Norma bokförlag, Malmö 2010, ss. 585.

Dla historyków i socjologów szwedzkich, tematy dotyczące czasu, okoliczności, przyczyn, osób i skutków wprowadzenia wyznania protestanckiego, były, są i z pewnością będą zagadnieniami ciekawymi, rozbudzającymi pasję poszukiwawczą oraz wzbudzającymi wiele emocji. Postacią, o której napisano już bardzo wiele, będącą jednym z głównych bohaterów ówczesnej sceny życia publicznego, religijnego, politycznego i kulturalnego Szwecji, jest bp Hans Brask (1464-1538), jeden z ostatnich pasterzy Kościoła niepodzielonego, pozostającego w łączności z Watykanem. Zainteresował się nim młody historyk z uniwersytetu w Lund (Szwecja) Per Stobaeus, który obrał sobie za cel pracy naukowej analizę dotychczasowych wyników badań nad tą postacią. Efekty opublikował w 2008 roku jako rozprawę doktorską pt.: *Hans Brask – en senmedeltida biskop och hans tankevärld* (Hans Brask – późnośredniowieczny biskup i świat jego myśli, tłum. własne MCh). Z racji bardzo bogatego materiału poddanego badaniom, po opublikowaniu głównego dzieła, postanowił podzielić się z czytelnikami dalszymi informacjami w obszernym opracowaniu pt. *Från biskop Brasks tid* (Z czasów biskupa Braska, tłum. MCh). Dzieło składa się z dwunastu rozdziałów, z których drugi i trzeci są bardzo obszerne, pozostałe zaś stanowią ich cenne uzupełnienie.

Pierwszy rozdział zatytułowany: *Uppväxt, studier och tjänst i Linköpings domkapitel* (Młodość, studia i posługa w diecezji Linköping, tłum. MCh), jest prezentacją osoby H. Braska, w której Stobaeus zajmuje się źródłosłowem pochodzenia nazwiska, linią genealogeniczną, prezentacją bliższych i dalszych krewnych oraz herbem rodowym i biskupim. Następnie, autor prezentuje czasy studenckie w Rostoku, Greifswald oraz w Rzymie. Ostatnia analiza w tej części dotyczy okresu pełnienia odpowiedzialnej funkcji proboszcza katedry w Linköping. Taki układ treści stanowi tło do dalszych rozważań.

Drugi rozdział nosi nazwę *Kyrkoledaren* (Kościelny przywódca, tłum. MCh). Rozpoczyna ją podtytuł *Sverige och Rom* (Szwecja i Rzym, tłum. MCh), przedstawiający relacje między Szwecją a Rzymem w kontekście późnośredniowiecznej kondycji Kościoła w Szwecji i jego powiązań z innymi regionami ówczesnej Europy. Następnie autor uzasadnia wagę korespondencji bpa H. Braska z byłym nuncjuszem Johannesem Magnusem zmuszonym do opuszczenia Szwecji, przebywającym wówczas w Rzymie, a także prezentuje ówczesną praktykę wyboru i zatwierdzenia biskupów przez papieża. Następny podtytuł *Biskup som domare* (Biskup jako sędzia, tłum. MCh), zajmuje się analizą tego, jak H. Brask uzasadniał istnienie granicy między obszarem władzy duchowej i świeckiej oraz jak wypełniał posługę biskupią w tym kontekście. Kolejnymi tematami odnoszonymi do pełnionej przez niego funkcji są sprawy decyzji komorniczych, konflikty między księżmi a zarządami parafii, reakcje na nadużycia w zakresie dziesięciny, spory o dobra kościelne. Następnie omówiona jest postawa H. Braska jako sędziego w sprawach małżeńskich: przedstawione są ówczesne prawa i zwyczaje, sposób świętowania i odprawiania ceremonii, egzekwowanie praw małżonków i kwestia dopełnienia małżeństwa, podzielność obowiązków małżeńskich, zakazane przez prawo formy małżeństwa, prawa i obowiązki kobiet w okresie narzeczeństwa, porównania form i zwyczajów zaręczyn, nieporozumienia w sprawach łoża i miejsca zamieszkania, doprowadzanie do zgody

między małżonkami, rozwód w ramach prawa kościelnego. Kwestie te kończy temat nadawania pokuty w odniesieniu do spraw małżeńskich.

Kolejny podrozdział *Biskopen utfärdar avlat* (Biskup rozdzielający odpusty, tłum. MCh), w związku, lecz bardzo konkretny sposób tłumaczy postawę i pogląd H. Braska na temat odpustów – podstawowego i najbardziej kontrowersyjnego zagadnienia tego okresu w Szwecji.

Po nim następuje podrozdział obszernych rozmiarów: *Hans Brasks förhållande till kloster och hospital* (Stosunek Hansa Braska wobec klasztorów i szpitali, tłum. MCh). Poruszone są w nim sprawy dotyczące święceń kapłańskich w klasztorach, a w tle tego zagadnienia także omówiona jest rola klasztoru w Vadstnie i jego polityczne znaczenie w okresie Reformacji w odniesieniu do władzy biskupiej i władzy królewskiej. Ważną część stanowi omówienie współpracy biskupa z zakonem franciszkańskim i cystersami (których był mecenasem i dobroczyńcą, lecz także ostrym krytykiem jego przeora, gdy ten przyjął pod dach klasztorny zaciężne wojsko królewskie – H. Brask uznał, że zostało w ten sposób naruszone prawo niezależności Kościoła od królestwa w sprawach sztuki wojennej). Ostatnim tematem poruszonym w tej części jest troskliwa opieka biskupa nad szpitalami, ludźmi chorymi i samotnymi.

Kolejny podtytuł *Vadstenabröderna och den internationella teologin* (Klasztor w Vadstnie a międzynarodowa teologia, tłum. MCh) prezentuje trendy w teologii uprawianej przez szarych braci z klasztoru w Vadstnie, którzy próbowali łączyć ówczesną myśl teologiczną z prądami reformacyjnymi. Na kanwie tych rozważań, autor bada odkrywcze teksty kilku myślicieli odnoszących się do nowej teologii: Clemensa Martiniego, Erazmusa, Melangtona oraz Georga z Sachsen. Ukazuje także wpływ nowych tendencji teologicznych na życie duchowe, na przykładzie modlitewnika autorstwa Christiny Nilsson.

Kolejne podrozdziały, skromniejsze objętościowo, zajmują się tematyką uzupełniającą obszerny materiał je poprzedzający. Pierwszy z nich: *Tryckte Hans Brask nidvisor om lutheranerna?* (Czy H. Brask wydawał paszkwile o luteranach?, tłum. MCh), nawiązuje do działalności bardzo nowoczesnej na ówczesne czasy drukarni w Söderköping, która podlegała bp. H. Braskowi. W jej warsztatach wydrukowano wiele polemicznych tekstów krytykujących sympatyków nowego wyznania. Autor stawia pytanie, czy te ze znanych tekstów, które dzisiaj budzą poważne kontrowersje, były drukowane za zgodą H. Braska będącego zwolennikiem otwartej debaty prowadzonej w oparciu o prawdę oraz zasady sprawiedliwości i uczciwości. Drugi temat: *Hans Brask och översättningen av Nya Testamentet 1526* (Pogląd H. Braska na tłumaczenie Nowego Testamentu z 1526 roku, tłum. MCh) podejmuje bardzo ciekawe zagadnienie z okresu rozwoju idei reformacyjnych, dotyczące konieczności podjęcia nowych tłumaczeń tekstów biblijnych z języków oryginalnych na języki narodowe, a także koncepcje H. Braska w odniesieniu do sytuacji szwedzkiej.

Kolejny, trzeci rozdział opracowania, zatytułowany *Politykern och historikern* (Polityk i historyk, tłum. MCh), rozpoczyna się przybliżeniem okoliczności historycznego wydarzenia tzw. *Braskklappen* (kartka Braska, tłum. MCh), od którego H. Brask do dzisiaj jest przedstawiany w Szwecji jako sprytny, a nawet niejednoznaczny i przebiegły polityk, potrafiący wykorzystać zaistniałe niekorzystne okoliczności do swych celów. Współczesne badania na ten temat, między innymi autora omawianej pozycji, odkłamyją tę pseudohistoryczną teorię jako bezpodstawną i spreparowaną przez siedemnastowieczną propagandę antykościelną. Po prezentacji tego tematu, autor analizuje stosunek H. Braska do koncepcji rozwiązania Unii Kalmarskiej oraz dokonuje porównania argumentacji biskupa w tej kwestii z poglądami przyszłego króla Gustawa I Wazy odnośnie do współpracy z Duńczykami.

Kolejny podrozdział omawianej części sięga do źródeł historyczno-kulturowych regionu działalności H. Braska i jest zatytułowany: *Göticismen och dess rötter* (Gotyzm i jego korzenie, tłum. MCh). Autor wykorzystuje najstarsze, udokumentowane podania o pochodzeniu Szwedów i starożytniej nazwy Szwecji – *Gothia*. Korzysta więc z dzieł autorstwa Orosiusa, Isidoriusa i Jordanesa – historyków pierwszych wieków n.e., analizuje najstarsze pisma, pieśni i opowiadania skandynawskie i starszszwedzkie oraz uzasadnia sposób tytułowania pierwszych władców szwedzkich od Ma-

gnusa Ladulása do Gustawa I tytułem *Rex Gothorum* lub *Rex Sueorum*. Rozprawia się także ze zwyczajem duńskich władców czasów unijnych przyjmujących tytuł *Rex Danorum atque Gottorum* lub *Dacie*, *Sclaurum Gotorumque Rex* jako niekoniecznie uprawnionym historycznie.

Kolejny podtytuł – *Hans Brask som historiker* (H. Brask jako historyk, tłum. MCh) – jest kontynuacją zagadnień historycznych. Zajmuje się osobą bohatera opracowania w kontekście jego zainteresowań historycznych, związanych z problemem ekspansji królów duńskich wysuwających pretensje do objęcia swoimi wpływami wyspy Gotland oraz regionu Skåne. H. Brask, analizując dostępne wówczas materiały źródłowe, katalogi historyczne, kroniki (głównie *Kronikę Saksońską*) z okresu Cesarstwa Rzymskiego, średniowieczne encyklopedie historyczne (zwłaszcza *Historiarium adversus paganos* – V wiek, *Etymologiae* – VII wiek, *De proprietaribus rerum* – XIII wiek) oraz polemizując z teoriami ówczesnych znawców tematu, zwłaszcza niemieckimi historykami Albertem Krantzem, Willibaldem Pirkckheimerem i Franciscusem Irenicusem, przy wsparciu głowy Kościoła w Szwecji, abpa Johanna Magnusa (także pasjonata historii), stara się uzasadnić historyczne prawo Szwecji do wyspy Gotland jako kolebki dziejów i kultury Gotów – Szwedów. Jako uzupełnienie powyższego tematu zaprezentowano materiał świadczący o szerokim zainteresowaniu H. Braska pismem runicznym – pierwotnym systemem pisemnego porozumiewania się Gotów.

Kolejny, czwarty rozdział opracowania *Godsherren* (Właściciel dóbr ziemskich, tłum. MCh), ukazuje H. Braska jako zaradnego, zręcznego, przewidującego, pomysłowego i opiekuńczego gospodarza i zarządcę, z którym liczyli się nie tylko właściciele ziemscy kręgów kościelnych, ale także kupcy i handlarze z regionu Szwecji oraz innych krajów. P. Stobaeus dokonuje także analizy wpływu H. Braska na powstanie kopalni miedzi w regionie Ätvidaberg, nie dając jednoznacznej odpowiedzi na postawione pytania co do jego faktycznego udziału w realizacji tego pomysłu, ale sugerując, że taki wpływ byłby zgodny z jego praktycznym i wizjonerskim wręcz sposobem wykorzystywania napotkanych na własnych ziemiach bogactw naturalnych. Dobrze udokumentowana działalność w dziedzinie zarządzania dobrami ziemskimi wskazuje na doniosły rys osobowości H. Braska (odstającego od zachowań wielu średniowiecznych dostojników kościelnych), charakteryzujący się tym, że dobra wypracowane dzięki właściwemu zarządzaniu przeznaczał na rozbudowę infrastruktury kościelnej, dbając w ten sposób o rozwój powierzonej sobie części Kościoła.

W następnym rozdziale, zatytułowanym *Kolleger, vänner och fiender* (Koledzy, przyjaciele i wrogowie, tłum. MCh), autor wymienia osoby, które – wg materiałów archiwalnych – miały największy wpływ na codzienne życie, działalność, posługę biskupią, zaangażowanie polityczne, poszukiwania historyczne oraz zarządzanie dobrami ziemskimi H. Braska. Analizowane są więc kontakty z ówczesnym światem nauki szwedzkiej, biskupami niemieckimi – w kontekście rozwijającej się schizmy protestanckiej, z biskupami francuskimi i angielskimi, z ważną postacią, jaką był Johannes Magnus – arcybiskup, kolega z młodości, zmuszony przez króla do opuszczenia Szwecji, a także relacje z największymi wrogami: Laurentiusem Andreae – jednym z głównych propagatorów luteranizmu w Szwecji oraz Lasse Nillsonem – burmistrzem Linköping, próbującym za wszelką cenę wpływać na najważniejsze decyzje biskupa. W końcowej części niniejszego podrozdziału autor prezentuje sylwetkę wspomnianego już wcześniej abpa Johanna Magnusa jako kompetentnego geografa, znającego najnowsze ówczesne osiągnięcia tej dziedziny nauki, z sugestią, że były to wspólnie zainteresowania zaprzyjaźnionych pasterzy Kościoła, co potwierdzają zapiski H. Braska z okresu pobytu w Gdańsku i Łądzie.

Rozdziały końcowe podejmują następujące zagadnienia: rozdział szósty, zatytułowany *Hans Brasks ordspråk – en spegling av hans karaktär* (Przysłowia H. Braska odzwierciedleniem jego charakteru, tłum. MCh), jest poświęcony nie tylko analizie sformułowań i powiedzonek H. Braska, ale także stylowi słownictwa, finezji stylu pisania, bogactwu zasobu słów, charakterowi pisma oraz doborowi źródeł do formułowania treści oficjalnych listów i przemówień. Następnie, w rozdziale siódmym o tytule *Hans Brask i landsflykt* (H. Brask na emigracji, tłum. MCh), zarysowane są trzy zagadnienia odnoszące się do czasów, gdy H. Brask zdecydował się na opuszczenie swego rodzin-

nego kraju, wyczuwając rosnące zagrożenie ze strony króla i jego popleczników. Zagadnienia te dotyczą głównie dziesięcioletniego pobytu w klasztorze cystersów w Gdańsku-Oliwie, rocznego pobytu w klasztorze cystersów w Łądzie nad Wartą – gdzie zmarł, a także prezentacji jego zainteresowań kartograficznych z okresu pobytu w Polsce. Rozdział ósmy zajmuje się nekrologami o śmierci H. Braska w źródłach europejskich i skandynawskich oraz poszukuje odpowiedzi na pytanie, czy papież Pius VI był jego krewnym – co sugerują niektórzy historycy badający dzieje Szwecji okresu od XV do XVII wieku.

Ciekawy załącznik do prezentowanego dzieła stanowi zbiór listów H. Braska do diecezjan, przyjaciół i oponentów z lat 1521-1539 oraz bardzo bogaty zestaw fotografii przedstawiających miejsca pobytu biskupa, jego podobizny w formie grafik i obrazów, ubiory, szaty i naczynia liturgiczne, herb biskupi, listy, próbki pisma. Także bardzo cenne źródło informacji stanowi rejestr osób, które w mniej lub bardziej bezpośredni sposób były związane z osobą H. Braska.

Dzieło Pera Stobaecusa, zatytułowane *Från biskop Brasks tid*, wpisuje się bardzo dojrzałe i kompetentnie w obszar historycznych i religioznawczych poszukiwań zajmujących się późnośredniowiecznym okresem zmian religijno-społecznych w Europie i Skandynawii. Po raz pierwszy w prezentacji życia H. Braska został poruszony temat jego pobytu w Polsce, uzyskania schronienia i opieki u króla polskiego, utrzymywania kontaktów z pozostawionymi wiernymi poprzez listy pasterskie, wspierania rozwoju zakonu cystersów na ziemiach polskich oraz ówczesnych opisów pobytu w cysterskim klasztorze w Łądzie nad Wartą. Wielkim walorem estetycznym, zachęcającym do przestudiowania owoców pracy szwedzkiego historyka, jest staranne wydanie dzieła, a jedynym mankamentem dla polskiego czytelnika jest fakt, że wydanie posiada tylko wersję szwedzkojęzyczną.

Ks. Mariusz Chamarczuk SDB

Andrzej Zwoliński, *Sekty w Internecie*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2009, ss. 171.

Poznanie rzeczywistości wymaga dostępu do informacji. Rozwój komputerów, a następnie Internetu, z wielokrotniła możliwości poznawcze człowieka. Z elektronicznej sieci korzysta coraz więcej ludzi, którzy poszukują m.in. wartości duchowych. Do pozytywnych skutków korzystania z Internetu dołączyły niestety także te negatywne. Jednym z nich jest problem obecności sekt w cyberprzestrzeni.

Kwestia działania sekt w przestrzeni medialnej, a zwłaszcza w światowej sieci elektronicznej jest tematem książki zatytułowanej *Sekty w Internecie*. Autorem publikacji jest ks. prof. dr hab. Andrzej Zwoliński, pracownik Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (Wydział Nauk Społecznych).

Książka składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. Pierwszy rozdział (*Z dziejów świata wirtualnego*) ukazuje rozwój techniki komputerowej, nowych zastosowań tych technologii, dyskusje nad sztuczną inteligencją oraz wirtualną rzeczywistością. Po tym częściowo historycznym wprowadzeniu, drugi rozdział (*Człowiek w sieci*) przybliża etapy powstawania Internetu. Najpierw wojskowe i naukowe zastosowanie komputerów połączonych w sieć stopniowo wykraczało poza te pierwotne zastosowania. Doszło komercyjne używanie Internetu. A następnie wprowadzenie na rynek komputerów osobistych zrewolucjonizowało światową sieć WWW. Funkcjami Internetu, obok dostępu do olbrzymiego zasobu informacji oraz poczty elektronicznej, stały się także inne, np.: zdalna praca, edukacja czy zakupy w sieci, itd. Z tym nowym medium łączą się takie pojęcia jak: hipertekstowość, interaktywność, surfowanie, uzależnienie od Internetu. Społeczny wymiar Internetu zagospodarowują różne grupy, choćby cyberpunkowie. Światowa sieć niesie poważne zagrożenia, co widać na stronach erotycznych, rasowych, terrorystycznych, niektórych subkulturowych i innych.